

Χαρτογραφία & Ιατρική “στον απόηχο του χρόνου και του χώρου”. Διδάγματα από την Ιστορία.

Χαρτογραφία είναι η μελέτη των χαρτών ως επιστημονικά έγγραφα και ως έργα τέχνης. Ως επιστημονικά έγγραφα, γιατί αφήνουν τη σκέψη να πλοηγείται σε ψηφίδες της ιστορίας και της μνήμης, και να ανακαλύπτει τα μυστικά και την μαγεία του σύμπαντος που απεικονίζουν αλληγορικά την γνώση, την σοφία και το ρομαντισμό της εποχής.

Ως έργα τέχνης, γιατί τέρπουν και ευωδιάζουν με την εξαισία αισθητική απόλαυση που προσφέρουν, όπως οι άτλαντες, στους οποίους οι παλαιοί χάρτες κοσμούνται με εξαιρετικά χαρακτηριστικά, περίτεχνες δέλτους – “cartouche” και εξαισίες παραστάσεις “vignettes”.

Η ιστορία της χαρτογραφίας, όπως περιγράφει ο John Noble Wilford (Βραβείο Pulitzer), είναι μια πολύ ανθρώπινη ιστορία που χαρακτηρίζεται από ηρωισμούς και θυσίες, αντιπαλότητες και μίση, λαμπρές ιδέες και λάθη, που επηρέασαν γενιές ανθρώπων που κουβαλούσαν μέσα τους ασίγαστο πάθος για πρωτοπορία, κατάκτηση και γνώση.

Από την άλλη πλευρά, ο κορυφαίος κλινικός ερευνητής και αφοσιωμένος δάσκαλος Sir William Osler, γράφει ότι η ιατρική είναι η επιστήμη της αβεβαιότητας και η τέχνη των πιθανοτήτων και η πρόοδος και η εξέλιξη που επιτεύχθηκαν, κατακτήθηκαν κάτω από κλίμα αμφισβητήσεων που όμως κάνουν τα επιτεύγματα αυτά ακόμα πιο αξιόλογα και θαυμαστά.

Η φαντασία, η δημιουργική σκέψη, η επιμονή και η αφοσίωση, έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στην ιστορία της χαρτογραφίας και της ιατρικής και λειτούργησαν ως καθρέφτης και καταλυτικοί παράγοντες σε κάθε εποχή.

Με βάθος ακόμα και 30.000 χρόνια πριν από την προϊστορική εποχή, έχουμε δείγματα ενός παράλληλου βηματισμού σε προϊστορικούς χάρτες και τεκμήρια προϊστορικής ιατρικής.

Προϊστορικοί χάρτες, όπου ο άνθρωπος με πρωτόγονα εργαλεία, χρησιμοποιώντας τα δάχτυλα και φυτικούς σωλήνες, δημιουργούσε πετρογλυφικά γραφήματα και σχεδιάσματα που είχαν σαν θεματική αναφορά το περιβάλλον.

Ως τεκμήρια προϊστορικής ιατρικής, θα μπορούσαν να αναφερθούν σπονδυλικά σώματα με αλλοιώσεις φυματιώδους σπονδυλίτιδας – κρανιοανατρήσεις για να φεύγουν τα δαιμονικά και ο σαμάνος, ανθρώπινη φιγούρα – πουλί, πνευματικός οδηγός με θεραπευτικές ικανότητες, μεταξύ άλλων (γραφήματα σπηλαίων Lascaux).

Σε μια προσπάθεια κατανόησης του χρονολογίου της ιστορίας, της χαρτογραφίας και της ιατρικής, διακινδυνεύοντας την επιστημονική υπεραπλούστευση, θα μπορούσαν να αναφερθούν η προϊστορική εποχή (πριν το 3.000πχ), η αρχαία εποχή (3.000πχ – 400μχ), ο μεσαιώνας (400μχ – 1450μχ), η εποχή των ανακαλύψεων (1450μχ – 1800μχ) και η εποχή της πληροφορίας (1900-σήμερα).

Σε όλες τις παραπάνω περιόδους δε δυσκολεύεται ο ιστορικός και ο μελετητής να ανακαλύψει κοινούς παρανομαστές ανάπτυξης και παράλληλους βηματισμούς προόδου τόσο στον τομέα της χαρτογραφίας όσο και στον τομέα της ιατρικής.

Ο Όμηρος π.χ. δικαίως θεωρείται από πολλούς ο εμπνευστής της κοσμογραφικής επιστήμης, γιατί στην Ιλιάδα περιγράφει την ασπίδα του Αχιλλέα, η οποία αποτελείτο από 4-επάλληλες κυκλοτερείς ζώνες γεμάτες απεικονίσεις και γραφήματα, σχετικά με την γη, τη θάλασσα, τη σελήνη, τα άστρα, τα ποτάμια και τους ωκεανούς.

Οι Ομηρικοί γιατροί εξάλλου, δεν χρησιμοποιούσαν εξορκισμούς και μαγεία, αλλά θέραπευαν τους τραυματίες με φάρμακα και χειρουργικές πράξεις. Η βοτανολογία και η τραυματολογία γνώρισαν την μεγαλύτερη ανάπτυξη. Η Ιλιάδα περιέχει 140 περιγραφές τραυμάτων και κακώσεων.

Όπως ο Ιπποκράτης (460πχ) υπήρξε ο θεμελιωτής της ορθολογικής ιατρικής και σφράγισε με το όνομα του την ιπποκρατική περίοδο έτσι και ο Κλαύδιος Πτολεμαίος (90μχ – 165μχ) μαθηματικός και γεωγράφος, αποτελεί την κορυφαία έκφραση της γεωγραφικής γνώσης και έθεσε τους θεμελιώδεις επιστημονικούς κανόνες που διέπουν την χαρτογραφία.

Όπως ο «Ιπποκρατικός Όρκος» αποτελείται από μία σελίδα για την οποία έχουν γραφεί χιλιάδες σελίδες και είναι το γνωστότερο κείμενο σε ολόκληρη την οικουμένη, έτσι και η «Γεωγραφική

Υφήγησις» - «Κοσμογραφία» - στα λατινικά θεωρείται το πρότυπο της λόγιας ευρωπαϊκής χαρτογραφίας και ερχόταν δεύτερη σε πωλήσεις μετά την βίβλο.

Η βυζαντινή χαρτογραφία και η βυζαντινή ιατρική χαρακτηρίζονται από τις επιρροές της θρησκείας. Έτσι ο Κοσμάς Ινδικοπλεύστης (550μχ) έγραψε ένα γιγαντιαίο 12τομο έργο γεωγραφίας την «Χριστιανική Τοπογραφία» που είχε σαν βάση την Αγία Γραφή. Από την άλλη πλευρά, η βυζαντινή ιατρική ήταν λιγότερο ερευνητική και περισσότερο ανθρωποκεντρική και θεουργική, ενισχυτική του πνεύματος «αγάπη προς το πλησίον».

Η Αναγέννηση στην χαρτογραφία, σφραγίζεται από δύο ιερά τέρατα. Τον Φλαμανδό Gerard Mercator και τον Ολλανδό Abraham Ortelius. Η αναγεννησιακή ιατρική αναδεικνύει γιγαντιαίες ιατρικές μορφές – Andreas Versalius, Φρανσουά Ραμπελαί, Αμβρόσιο Παρέ, Θεόφραστο Παράκελσο και Λεονάρντο Ντα Βίντσι οι οποίες χαρακτηρίζονται από το ασίγαστο πάθος τους για την αναζήτηση της αλήθειας και από το όραμα του αναγεννησιακού ουμανισμού.

Στην εποχή του διαφωτισμού, η ευρωπαϊκή χαρτογραφία και η ευρωπαϊκή ιατρική ζουν τον σφυγμό των μεγάλων ιδεολογικών και επιστημονικών αλλαγών και αφομοιώνουν το πνεύμα των σπουδαίων ανακαλύψεων και της μηχανικής επανάστασης.

Στην περίοδο αυτή, θα ήταν άδικο να μην γίνει αναφορά στην Χάρτα του Ρήγα.

Ο Ρήγας χωρίς ο ίδιος να είναι χαρτογράφος, αναγνωρίζεται σαν ένα λαμπρό και λόγιο παράδειγμα έκφρασης του Ελληνικού Διαφωτισμού. Η Χάρτα παρά τις γεωγραφικές της ατέλειες «αποτελεί μνημείο που ήρθε να δείξει και να διδάξει στον υπόδουλο Ελληνισμό, τι έχασε, τι έχει και τι του πρέπει».

Τους πρωτοπόρους της ιατρικής και της χαρτογραφίας ακολούθησαν εκατοντάδες μαθητές, φοιτητές και νέοι επιστήμονες, διψασμένοι όλοι τους να προσφέρουν στον ναό της γνώσης και της επιστήμης και με πίστη και εμμονή να βελτιώνουν και να βελτιώνονται εμπνεόμενοι από το ασίγαστο το πάθος της διδασχίας προς άλλους.

Η Έκθεση Παλαιών Χαρτών στην Κουμαντάρειο Πινακοθήκη της Σπάρτης επιμερίζεται σε έξι ενότητες: 1. Χαρτογραφία του Χερσαίου Χώρου, 2. Χαρτογραφία του Νησιώτικου και Παράκτιου Χώρου, 3. Ιστορική Χαρτογραφία, 4. Θρησκευτική Χαρτογραφία, 5. Σατιρική Χαρτογραφία και 6. Προμετωπίδες και Σελίδες Τίτλου.

Η κάθε μια ενότητα έχει τα δικά της χαρακτηριστικά και γνωρίσματα και από την σημειολογία της προκύπτει ισχυρή δικαιολόγηση για συνεχή μελέτη και σπουδή, με χωρίς αμφιβολία αναντίρρητη επιστημονική ωφελιμότητα. Οι παλαιοί χάρτες παρά τις ατέλειες τους δεν παύουν να αποτελούν θαυμαστά μνημεία γνώσης και αισθητικής. Η γλώσσα των χαρτών έχει πολλά να πει και ακόμη περισσότερα να αποκαλύψει σε σχέση με τα ιστορικά, θρησκευτικά και ιατρικά δρώμενα που πραγματεύεται.

Η πραγματοποίηση της έκθεσης αυτής, δεν θα ήταν δυνατή χωρίς «την άνευ όρων» συνδρομή της Διευθύντριας της Κουμαντάρειου Πινακοθήκης Σπάρτης, παράρτημα της Εθνικής Πινακοθήκης Ελλάδος, Δρ. Γεωργίας Κακούρου – Χρόνη, συνεπικουρούμενης από την υψηλή συμπαράσταση της Διευθύντριας της Εθνικής Πινακοθήκης Ελλάδος κας Μαρίνας Λαμπράκη – Πλάκα.

Μεγάλο μέρος των ευχαριστιών ανήκουν στην κα Μαρία Τσιρώνη, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Παθολογίας του Τμήματος Νοσηλευτικής του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου, και Πρόεδρο του Ιατρικού Συλλόγου Λακωνίας για την τιμή της πρόσκλησης στην Επίσημη Έναρξη του 11^{ου} Πολυθεματικού Ιατρικού Συνεδρίου Λακωνίας.

Εκ βαθέων ευχαριστίες εκφράζονται προς την ιστορικό τέχνης Νατάσσα Καστρίτη για την διαχρονική καθοδήγηση και φροντίδα στο στήσιμο της Έκθεσης.

Τέλος, σε πλεονάζον μήκος κύματος, εκπέμπονται άπειρες ευχαριστίες προς τον παλαιό σύντροφο των μαθητικών θρανίων, πρώην Δήμαρχο Σπάρτης, Δημοσθένη Ματάλα για την θερμή παρότρυνσή του για την υλοποίηση αυτής της έκθεσης.

Παναγιώτης Ν. Σουκάκος
Ομότιμος Καθηγητής Ορθοπαιδικής
Ιατρικής Σχολής Πανεπιστημίου Αθηνών